

TOBAKSFAKTA

OBEROENDE TANKESMEDJA

Tobakskonventionen och Sverige

Maj 2011

Hur väl uppfyller Sverige sitt åtagande att genomföra Tobakskonventionen?

Tankesmedjan Tobaksfakta kommenterar regeringens officiella rapport

Sverige ratificerade 2005 Världshälsoorganisationens tobakskonvention, världens första hälsokonvention. Tobakskonventionen är ett internationellt juridiskt bindande avtal som över 170 länder förbundit sig att följa och arbeta med. Konventionen, som innehåller 38 artiklar, syftar till att skydda barn och vuxna mot att skadas och dö av tobaksbruk. I den här rapporten lyfter Tankesmedjan Tobaksfakta de mest angelägna artiklarna i konventionen och ger sina kommentarer om dagsläget när det gäller efterlevnaden i relation till regeringens senaste rapport till sekretariatet för Tobakskonventionen (se våra *slutsatser* sidan 12).

Ledare

Jag har i 27 år varit verksam i folkhälsoarbetet och följt det tobaksförebyggande arbetet i Sverige. Varje år har det varit lika beklämmande att konstatera att ytterligare 16 000 ungdomar under 18 år har börjat använda tobak. Sammanlagt under dessa år blir det nära en halv miljon ungdomar som vi inte lyckats skydda mot tobaksindustrins lockelser. En del har vi naturligtvis nått med det tobaksförebyggande arbetet och för dem har insatserna varit värdefulla och viktiga. Men vi kunde ha gjort mycket mer.

Våra insatser har inte alltid blivit tillräckligt tydliga och kraftfulla. De har också ofta mötts av motargument som "tobaksbruket är vars och ens ensak" och "att använda tobak är en vuxenvana". Det är tobaksindustrins argument som allt för ofta fått gehör hos tunga beslutsfattare. Som generalsekreterare för Tankesmedjan Tobaksfakta kan jag inte hålla med när jag vet att drygt 6 000 dör av tobak i Sverige varje år, när rökningen fortsätter att vara den största enskilda orsaken till ohälsa och sist, men inte minst, när det finns företag som tjänar miljarder på att sälja tobaksrelaterad ohälsa.

Målet för folkhälsopolitiken, som beslutades av riksdagen 2003, är: Att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Folkhälsa beskriver nivån på hälsan och hur hälsan är fördelad i befolkningen. Den kan ingen enskild individ ta ansvar för. Därför måste stat, landsting, kommuner, civilsamhället och näringslivet agera utifrån sina uppdrag och roller.

Det handlar heller inte om att hoppa på enskilda rökare eller snusare, utan om vad olika beslutsfattare och yrkesgrupper behöver få veta för att i sitt arbete kunna skydda barn och unga från exponering för tobaksrök och för tobaksindustrins utstuderade marknadsföring. Vidare ska alla som vill sluta med tobak få stöd genom olika samhällsåtgärder. De flesta som använder tobak vill sluta, men har oftast svårt att göra det på egen hand.

För att vi ska lyckas bättre med vårt arbete krävs ett modigt och tydligt politiskt ledarskap som förmår fatta beslut och vågar genomföra samtida åtgärder över ett brett register. Det är den enda vägen för att stegvis begränsa tobaksindustrins möjligheter att marknadsföra och sälja tobak. Målet är ett tobaksfritt samhälle.

Både du och jag har ett ansvar för den egna hälsan liksom föräldrar har ansvar för sina barns hälsa. Barn och föräldrar har alltför ofta ensamma fått ta sitt ansvar. Det behövs ett samhälleligt stöd också för detta personliga ansvar. Hur många ungdomar ska börja och hur många ska dö en för tidig död innan vi tar krafttag mot tobaken?

Det finns en lösning på tobaksproblemet. Det är WHO:s Tobakskonvention från 2003 som 172 länder har ratificerat (maj 2011). Tobakskonventionen tar avstamp i viljan att just skydda nuvarande och kommande generationer från de förödande konsekvenserna av tobaksbruket. WHO och medlemsländerna har förstått att det inte går att på frivillig väg lösa problemet. Konventionen innehåller artiklar om evidensbaserade åtgärder för att kraftigt minska tobaksbruket. Sverige ratificerade Tobakskonventionen redan 2005 men sedan har tyvärr inte mycket hänt.

Med den här rapporten vill Tankesmedjan Tobaksfakta stimulera ett aktivt förhållningssätt till Tobakskonventionens åtgärder därför att arbetet i Sverige är långt ifrån avslutat. För inte kan väl Sveriges beslutsfattare acceptera att ytterligare en halv miljon ungdomar under de kommande 27 år ska lockas till ett livslångt tobaksbruk av tobaksindustrin.

Trevlig läsning och välkommen i arbetet med att värna om våra barns och ungdomars hälsa. Vi behöver samverka för att täppa till alla hål i skyddet mot tobak.

Eny Thörnqvist

Generalsekreterare Tankesmedjan Tobaksfakta

Om denna rapport

För länder som anslutit sig finns krav på att kontinuerligt rapportera hur det går med tillämpningen av konventionen och dess riktlinjer. I februari 2008 lämnade regeringen sin första rapport till Sekretariatet för Tobakskonventionen om i vilken utsträckning Sverige uppfyllt konventionens krav. Den rapporten kommenterades samma år av Svenskt Nätverk för Tobaksprevention (SNTP).

Regeringens andra rapport lämnades i november 2010. Föreliggande rapport från Tankesmedjan Tobaksfakta i maj 2011 behandlar de mest angelägna artiklarna i konventionen och speglar vår uppfattning om dagsläget i relation till regeringens senaste rapport.

Tobakskonventionens mål

”Att skydda nuvarande och kommande generationer från de förödande hälsomässiga, sociala, miljömässiga och ekonomiska konsekvenserna av tobaksbruk och exponering för tobaksrök, genom att tillbandahålla åtgärder för tobakskontroll i syfte att fortlöpande och kraftigt minska tobaksbruket och exponering för tobaksrök”.

Tobakskonventionen är ett juridiskt bindande internationellt avtal

Efter närmare fyra års förhandlingar antog i maj 2003 FN:s Världshälsoorganisation (WHO), genom sitt högsta beslutande organ, Världshälsoförsamlingen (WHA), enhälligt världens första folkhälsokonvention, Världshälsoorganisationens ramkonvention för tobakskontroll.

Konventionen är ett evidensbaserat internationellt juridiskt avtal som ska minska tobakens skadeverkningar för både individer och samhällen. Tobakskonventionen är således en bindande överenskommelse mellan länder. Att ansluta sig till Tobakskonventionen innebär att ländernas lagstiftande församlingar antingen godkänner att innehållet i konventionen gäller som lag i det egna landet, eller anpassas till egna nationella lagar och tobakspolicies efter konventionens krav. Sverige anslöt sig till konventionen i juli 2005.

I dag pågår ett omfattande arbete för att omsätta tobakskonventionen i praktisk handling. Det innebär bland annat att utarbeta riktlinjer och protokoll för hur konventionens 38 artiklar ska tolkas. Dessutom träffas parterna vid regelbundet återkommande konferenser för alla länder som anslutit sig till konventionen, så kallade COPs (Conference of Parties). Konferenserna har formen av arbetsforum för

frågor om konventionens framtid och utveckling. Länderna som anslutit sig till konventionen förutsätts i takt med arbetets framskridande stärka såväl sin egen lagstiftning som sina tobakspolicies.

”För inte kan väl Sveriges beslutsfattare acceptera att ytterligare en halv miljon ungdomar under kommande 27 år ska lockas till ett livslångt tobaksbruk av tobaksindustrin.”

Hela konventionstexten på svenska kan läsas på www.fhi.se (Statens folkhälsoinstitut) som också har gett ut en populärversion av Tobakskonventionen. Dessutom finns kortversioner av de rekommendationer som hittills har beslutats av parterna på Tankesmedjan Tobaksfaktas hemsida; www.tobaksfakta.se

Vad har hänt i Sverige efter ratificeringen av Tobakskonventionen?

Tobaksfakta konstaterar att det i Sverige inte har hänt så mycket sedan ratificeringen 2005. Få initiativ har tagits, förutom några skattehöjningar (*artikel 6*), en skärpning av åldersgränsen för inköp (*artikel 16*) och utökad tobaksavvänjning (*artikel 14*). Inga som helst initiativ har tagits vad gäller tobaksindustrins inflytande på tobakspolitiken (*artikel 5.3*), riktlinjer om varningsbilder (*artikel 11*), riktlinjer om kontinuerliga och långsiktiga handlingsprogram för utbildning, information och opinionsbildning (*artikel 12*) eller riktlinjer om totalt förbud för tobaksreklam och sponsring (*artikel 13*).

Av regeringens officiella rapport framgår att Sveriges prioriteringar av tobaksarbetet för närvarande är nationellt stöd och lokalt arbete, bättre tillsyn av åldersgränsen och förbättrat stöd till tobaksavvänjning. Detta är visserligen angelägna områden men långt ifrån de som idag borde vara Sveriges viktigaste prioriteringar som t ex att skydda tobakspolitiken från tobaksindustrins påverkan och effektiva åtgärder för att stoppa tobaksindustrins marknadsföring genom t ex dold försäljning och neutrala paket. Dessa åtgärder har prioriterats i samarbetet mellan konventionens parter.

WHO's TOBAKSKONVENTION

Artikel:

- 3. Mål: Att skydda nuvarande och kommande generationer
- 4. Vägledande principer
- 5. Allmänna skyldigheter
- 6. Pris- och skatteåtgärder
- 8. Skydd för passiv rökning
- 11. Förpackning och märkning av tobaksvaror
- 12. Utbildning och information
- 13. Reklam, marknadsföring och sponsring
- 14. Tobaksavvänjning
- 15. Olaglig handel
- 16. Försäljning till minderåriga
- 20. Forskning
- 26. Finansiella resurser

Ledfyren i vårt gemensamma arbete
Den första konventionen på hälsoområdet.
Ratificerad av mer än 170 länder,
av Sverige 2005

En viktig förklaring till det låga engagemanget i Sverige är sannolikt beslutsfattaress och tjänstemäns bristande kunskaper om Tobakskonventionen. Cancerfonden konstaterade 2010 vid en undersökning av riksdagsledamöternas kunskaper om Tobakskonventionen att endast 15 procent av dem kände till att den finns. Fortfarande är medvetenheten om Tobakskonventionen bristfällig i hela samhället.

Artikel 4 De viktigaste vägledande principerna i Tobakskonventionen

- Varje person bör vara informerad om alla aspekter av tobaksproblemet inklusive tobaksindustrins arbetsmetoder.
- Ett starkt politiskt engagemang.
- Alla tobaksformer omfattas av konventionen, även snus.
- Breda åtgärdsprogram med flera samtidiga, kombinerade åtgärder (lagstiftning, aktiv prispolitik, avvänjning, information och opinionsbildning).
- Aktivt deltagande av det civila samhället.
- Internationellt samarbete och finansiellt stöd.

Artikel 5 Allmänna skyldigheter för länderna är bl a att:

5.1 – Utveckla multisektoriella nationella strategier, planer och program för tobaksprevention.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen uppger att den klarat av denna punkt.

Tobaksfakta anser det anmärkningsvärt att Sverige, sex år efter riksdagsbeslutet om ratificeringen av Tobakskonventionen och tre år före förväntad måluppfyllelse av de till 2014 uppställda nationella folkhälsomålen om tobak, som riksdagen har antagit, fortfarande inte har en politiskt antagen handlingsplan för hur målen ska nås. En handlingsplan för fortsatt genomförande av Tobakskonventionen och för att nå folkhälsomålen måste därför prioriteras.

5.2 – Inrätta (eller förstärka) och finansiera en nationell samordnande funktion

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen uppger att den klarat av denna punkt – med vissa begränsningar.

Tobaksfakta anser att regeringen måste prioritera tobakspreventionen också i handling. Vår viktigaste kritik är bristen på effektiva metoder för tobaksområdet i ANDT-strategin och hur dåligt strategin belyser likheter och skillnader mellan de olika drogerna. Den pågående nedmonteringen av Folkhälsoinstitutets tobakspreventiva arbete efter att det särskilda tobaksuppdraget har avslutats 2010 är också bekymmersamt mot bakgrund av Statens folkhälsoinstituts viktiga roll som samordnande sektorsmyndighet för tobakspreventionen. Det är även viktigt att andra aktörer, som hela regeringskansliet och andra myndigheter, utvecklar sin tobakspreventiva kompetens.

5.3 – Skydda folkhälsan från påverkan av kommersiella och andra intressen inom tobaksindustrin

Parterna träffade 2008 en överenskommelse om särskilda riktlinjer för hur artikeln ska genomföras för att skydda tobakspolitiken från tobaksindustrins inflytande. Riktlinjerna innehåller även information om vikten av att allmänheten informeras om tobaksindustrins arbetsmetoder.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen uppger sig fortfarande sakna skriftliga policies på detta område.

Tobaksfakta anser att det är beklagligt att den svenska regeringen hittills motarbetat denna bestämmelse och följaktligen inte heller infört några som helst åtgärder för att skydda tobakspolitiken mot tobaksindustrins inflytande. Regeringens tobakspolitik tycks främst styras av utrikesdepartementet, handelsministern och tobaksindustrin. Detta yttrar sig inte enbart i stödet för svensk export av snus och kampanjen för att slopa unionens försäljningsförbud mot snus. Ett exempel är att regeringen vid den nyligen genomförda konsultationen om EU:s Tobaksprodukt direktiv kategoriskt avvisade alla viktiga förslag till de skärpningar som för närvarande diskuteras. Förslag som avvisades gällde neutrala paket och förbud mot de smak tillsatser som tobaksindustrin tillsätter för att göra sina produkter mer lockande för barn och unga.

Sveriges agerande mot folkhälsointressena och stöd för tobaksindustrin har fått folkhälsoorganisationer i Europa att utse Sverige till en av tobaksindustrins sista bastioner.

Artikel 6 Pris- och skatteåtgärder för att minska efterfrågan på tobak

Parterna erkänner att pris- och skatteåtgärder är ett effektivt och viktigt medel för att minska tobaksbruket hos olika delar av befolkningen, i synnerhet ungdomar.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen beskriver nu gällande skattesatser.

Tobaksfakta anser att de senaste årens skattehöjningar på cigaretter och snus liksom den planerade höjningen under 2012 är utmärkta delar av den breda strategin och i överensstämmelse med konventionens krav att alla tobaksprodukter ska omfattas. Viktigt i sammanhanget när skatter höjs är att starkare betona den konsumtionsdämpande avsikten och inte motivera höjningarna med att de ökar statsinkomsterna. Tobaksfakta förordar dessutom i likhet med såväl Världsbanken som WHO årliga höjningar som bör ligga åtminstone fem procent över inflationen.

Att specialdestinera delar av skattemedlen till tobaksförebyggande verksamhet och forskning är en annan viktig åtgärd som rekommenderas av WHO och som vi anser bör införas även i Sverige. Denna åtgärd är redan införd i nio länder i Europa, t ex i Finland och på Island. Specialdestinerade skatter tillämpas i dag på andra områden även i Sverige, som i miljöarbetet och på trafikområdet. Vi har därför svårt att se varför detta inte också skulle kunna göras på tobaksområdet i enlighet med "the polluter pays"-principen (förorenaren betalar). En specialdestinerad skatt på tobak skulle dessutom ha en viktig signaleffekt om tobaksfrågans betydelse. Den har även ett brett folkligt stöd. Av Tobaksfaktas nyligen gjorda undersökningar (2010 och 2011) framgår att 79 procent av riksdagsledamöterna och 83 procent av allmänheten är positiva till specialdestinerade skatter på tobak (www.tobaksfakta.se). Slutligen skulle ett sådant system medverka till att skapa kontinuerliga resurser till det tobakspreventiva arbetet.

Artikel 8

Skyddet mot passiv rökning

Exponering för tobaksrök orsakar besvär, sjukdomar och död. Lagstiftning och andra effektiva åtgärder som ger skydd mot exponering ska vidtas.

Förutom själva artikeln finns sedan 2007 riktlinjer som vägledning för ländernas arbete. I dessa fastslås t ex att länderna ska sträva efter 100 procent rökfritt för alla typer av lokaler/miljöer.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen anser att det föreligger ett fullständigt skydd mot passiv rökning i alla offentliga lokaler och på arbetsplatser.

Tobaksfakta anser att förhållandena sakta förbättrats men att det ännu föreligger en betydande skillnad mellan regelverk och vardaglig tillämpning. Var tionde invånare uppger i Folkhälsoinstitutets senaste folkhälsoenkät (2010) att man exponeras för tobaksrök på arbetet och nästan lika många i hemmen (www.fhi.se).

Vidare uppskattas att fem procent av alla barn fortfarande exponeras för passiv rökning i hemmen, i vissa områden upp till 30 procent. Förutom att vi i Sverige tillåter rökrum är situationen på många arbetsplatser fortfarande sådan att man inte kan erbjuda sina anställda en rökfri miljö. Därför välkomnar Tobaksfakta regeringens initiativ att ge Statens folkhälsoinstitut ett uppdrag att se över vilka miljöer som ytterligare kan bli rökfria.

Dessutom bör vi ompröva rökruksmöjligheten i serveringslokaler. Det är också viktigt att opinionsbilda för ett generellt införande av rökfri arbetstid – en viktig åtgärd i ett tobakspreventivt arbete. Alla arbetsgivare har här sin största chans att stödja sina anställda och deras hälsa.

”Vidare uppskattas att fem procent av alla barn fortfarande exponeras för passiv rökning i hemmen, i vissa områden upp till 30 procent”

Medvetenheten hos arbetstagarna ökar till gagn också för situationen i hemmet. Vi anser därför att det nu är hög tid att ge Statens folkhälsoinstitut ett uppdrag att utreda hur den återstående passiva rökningen ska avvecklas helt i Sverige. Inte minst viktigt är att bearbeta problematiken när rättighetslagar står mot varandra, som när hemtjänstpersonal tvingas till rökexponering vid arbete i rökande vårdtagares bostäder.

Artikel 9 & 10

Reglering av tobaksvarors innehåll

Reglering av information om tobaksvaror

Testning, mätning och reglering av tobaksvaror och information om innehållet ska tillhandahållas till såväl myndigheter som allmänheten.

En arbetsgrupp fortsätter att arbeta med riktlinjer för att bygga ett gemensamt testsystem och en specifik standard för vad tobaksvaror får innehålla. Under partsmötet (COP 4) 2010 antogs riktlinjer för smaktillsatser med syfte att förbjuda, alternativt begränsa, sådana tillsatser. Smaktillsatserna används av tobaksindustrin för att göra cigaretter och snus attraktivare för barn, tonåringar och andra utsatta grupper. Man antog också riktlinjer för hur tobaksindustrin bättre ska redovisa innehållet i sina tobaksprodukter.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen anser sig följa det regelverk som finns i dag.

Tobaksfakta anser att konsumentinformationen är fortsatt bristfällig och att allmänhetens kunskap måste öka om att alla tobaksprodukter, inklusive snus, skadar hälsan. Vi förutsätter även att Sverige aktivt stödjer det pågående arbetet med revideringen av EU:s Tobaksproduktdirektiv, bl a med syftet att förbjuda lockande smaktillsatser som t ex frukt och godis i tobaksprodukter. Sverige bör också sluta upp med att gå tobaksindustrins ärenden och se till att snuset genomgår den produktkontroll som bestämts för alla tobaksvaror. Svenskt snus är hälsovådligt och ska regleras på samma sätt som andra tobaksvaror.

Artikel 11

Förpackning och märkning av tobaksvaror

Inom tre år efter ratificeringen, alltså för Sverige från och med den 5 oktober 2008, bör bl a varningar på tobaksprodukter omfatta 50 procent av de mest synliga ytorna på förpackningar. Varningstexten kan även kompletteras med bilder.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen uppger att våra varningar fortfarande endast täcker 30 procent av framsidan av paketen och att vi inte heller infört varningsbilder, men att Statens folkhälsoinstitut för närvarande undersöker möjligheten att införa bilder.

Tobaksfakta anser att argumenten för och internationella erfarenheter av varningsbilder motiverar att sådana snarast införs på alla tobaksprodukter, alltså även på snus. Det finns i dag också gott om internationella förebilder som t ex Uruguay med varningsbilder upp till 80 procent av ytan på såväl fram- som baksidor. Dessutom inför Kanada snart nya bilder som uppgår till 75 procent på både fram- och baksidorna. Australiens nya förslag om neutrala paket innebär att 75 procent av framsidan och 90 procent av baksidan kommer att bestå av varningsbilder. Sverige bör aktivt stödja pågående diskussioner i EU i samband med revideringen av Tobaksproduktdirektivet om att införa obligatoriska varningsbilder uppgående till 80 procent på såväl fram- som baksidorna. Den nuvarande EU-regeln om frivillighet har tydligt visat att det krävs bindande regler. Hittills har enbart åtta EU-länder av 27 infört, alternativt beslutat om att införa bildvarningar.

Det är också viktigt att genderanpassa bilderna i enlighet med konventionens krav i artikel 4.2.d om att vidta åtgärder för att möta könsspecifika skillnader vid utarbetandet av alla tobakspolicies. En nyligen genomförd undersökning av WHO Europa (2010) visade tydligt att nuvarande varningsbilder till skillnad från dem som nyligen beslutades i Kanada inte alls är tillräckligt målgruppsanpassade för kvinnor.

Artikel 12

Utbildning, information, allmän upplysning

Genom användning av alla disponibla kommunikationsmedel ska varje land främja och stärka allmänhetens medvetenhet om alla aspekter av tobaksfrågan.

Innehållet ska omfatta också tobaksindustrins arbetsmetoder och samhällets preventiva åtgärdsalternativ. Utbildningsprogram riktade till personal inom bl a sjukvård, socialtjänst, skola och media ska särskilt främjas.

Parterna har antagit riktlinjer för hur effektiva informations- och utbildningsprogram ska genomföras. Sverige var en av de ansvariga parterna vid tillkomsten av riktlinjerna som beslutades 2010.

"För ett land som säger sig vilja skydda barn och unga mot tobak bör det vara självklart att stoppa tobaksindustrins marknadsföring."

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen anser att det finns ett brett utbud av informations- och utbildningsprogram men att varken aktörer eller målgrupper för information och utbildning täcker alla områden som föreskrivs i konventionen. Man uppger t ex att det fortfarande saknas utbildningsprogram om tobak för beslutsfattare på alla nivåer.

Tobaksfakta anser att de senaste årens särskilda satsningar genom Statens folkhälsoinstituts särskilda tobaksuppdrag har bidragit till att utveckla utbudet av befintligt informations- och utbildningsmaterial men att mycket återstår innan alla viktiga målgrupper fått del av tillräckliga insatser. Långsiktigheten i resurser och prioritering

av tobakspreventionen brister fortfarande påtagligt hos många aktörer. Det saknas också en handlingsplan för hur informationen, utbildningen och opinionsbildningen ska utvecklas enligt de antagna riktlinjerna. Grundutbildningarna inom särskilt yrkesgrupper i vård och skola måste förbättras avsevärt. Mediala informationskampanjer av tillräcklig omfattning behöver kontinuerligt genomföras som stöd för tobakspreventiva åtgärder, t ex uppbyggnad av tobaksavvänjning och genomförande av ny lagstiftning. Sverige lever inte heller upp till åtagandet att alla medborgare även ska ha rätt till information om tobaksindustrins arbetsmetoder. Med tilltagande oro ser vi också risker för att specifik information om tobak försvinner i ANDT-begreppet där alla droger förutsätts bli behandlade på ett likartat sätt, även när de högst påtagligt skiljer sig åt. En långsiktig finansiering av www.tobaksfakta.se, måste också säkras.

Som en av de ansvariga för de nyligen antagna riktlinjerna för denna konventionsartikel hade vi hoppats att se mera ledarskap från svensk sida för att utveckla informationen, utbildningen och opinionsbildningen om tobak i Sverige. Riktlinjer i all ära men det är handlingen som räknas! Världen behöver goda förebilder.

Artikel 13

Tobaksreklam, marknadsföring och sponsring

Parterna erkänner att ett totalförbud mot reklam, marknadsföring och sponsring skulle minska bruket av tobaksvaror.

Riktlinjer som stöd för att genomföra konventionen antogs 2008. Riktlinjerna rekommenderar länderna totalförbud mot reklam, marknadsföring och sponsring och att införa dold försäljning, neutrala paket och förbud mot CSR. Med CSR (Corporate Social Responsibility) avses projekt som tobaksföretag investerar i för att framstå som socialt ansvarstagande. Syftet är förstås att förbättra sitt skamfilade rykte.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen uppger att Sverige uppfyllt alla de krav som ställdes på landet i samband med ratificeringen av konventionen 2005. Däremot gäller marknadsföringsförbud på internet enbart inom landet. Tobaksföretag tillåts dessutom fortfarande satsa pengar på projekt av typen socialt ansvarstagande.

Tobaksfakta anser att barn och ungdomar fortfarande i betydande utsträckning är exponerade för tobaksreklam och tobaksprodukter, särskilt på försäljningsställena. Sverige måste därför snarast anpassa sig till de rekommendationer som antagits och i likhet med t ex Island, Finland, Norge och Storbritannien införa dold försäljning av tobak för att skydda barn och unga. Sverige bör också införa neutrala paket. Australien kommer som första land att 2012 införa sådana paket. Det är betydelsefullt eftersom tobaksförpackningarna i dag är industrins viktigaste marknadsföringskanal. För ett land som säger sig vilja skydda barn och unga mot tobak bör det vara självklart att stoppa tobaksindustrins marknadsföring. Allt detta har tillräckligt stöd i vetenskaplig forskning. Att leva upp till Tobakskonventionens krav på totalt reklam- och marknadsföringsförbud är en grundpelare för en trovärdig tobakspolitik i Sverige. Projekt inom ramen för CSR bör också förbjudas. Frågorna om Dold försäljning och Neutrala paket diskuteras just nu inom EU och vi anser det ytterst beklagligt att Sverige hittills motarbetat förslagen och därigenom agerat mot folkhälsan och stött tobaksindustrin fortsatta ambitioner att rekrytera nya konsumenter bland barn och unga.

Artikel 14

Åtgärder som kan minska tobaksberoende och främja tobaksavvänjning

Varje land ska utveckla och sprida evidensbaserade och tillgängliga program för att främja tobaksavvänjning och adekvat behandling mot tobaksberoende.

Till hjälp för länderna att införa konventionen antogs riktlinjer 2010.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen uppger att evidensbaserade riktlinjer för rökavvänjning finns, att omkring 70 procent av vårdcentralerna erbjuder avvänjningshjälp, att Sluta Röka Linjen stöds ekonomiskt av regeringen, men att tillgängliga läkemedel inte ingår i förmånssystemet.

Tobaksfakta anser att utvecklingen gått framåt men att det fortfarande råder stor brist på avvänjningsstöd på grund av landstingens bristande och kortsiktiga prioriteringar.

Förhoppningsvis kommer Socialstyrelsens kommande Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder, där tobaksavvänjning ingår som en viktig del, att förbättra såväl kvaliteten som tillgången till tobaksavvänjning. Det är också angeläget att studenter i olika vårdutbildningar rustas med metoder för att stimulera och stödja individers beteendeförändring. Väsentligt är även att stimulera efterfrågan på avvänjningsstöd t ex genom olika opinionsbildande insatser. Det räcker således inte enbart med att utöka tillgången på avvänjningsstöd. Utan att stimulera efterfrågan förblir tobaksavvänjningen ineffektiv. En viktig, påskyndande faktor för att öka efterfrågan är t ex att regeringen driver en mer aktiv tobakspolitik och skapar förutsättningar för att tobaksfrågan levandegörs i den allmänna opinionen.

Artikel 15

Olaglig handel med tobaksvaror

Parterna erkänner att en eliminering av alla former av olaglig handel med tobaksvaror, inbegripet smuggling, olaglig framställning och förfalskning, är en fundamental del av tobakskontrollen.

Olaglig hantering av tobaksvaror kan enbart bekämpas genom ett aktivt internationellt samarbete. Ett arbete pågår just nu med att arbeta fram ett bindande protokoll. Ambitionen är att ha ett protokoll för beslut vid 2012 års partskonferens, COP5.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen anser sig följa reglerna som för närvarande finns.

Tobaksfakta anser att även om problemen med smuggling är vanligare i andra länder är det viktigt att Sverige deltar aktivt i arbetet för att stävja den organiserade smugglingen som ofta utförts av tobaksindustrin själv. Denna form av kriminalitet kan inte lösas med en släpphänt prispolitik, t ex skattesänkningar, vilket var Sveriges val i slutet på 90-talet. Endast ett internationellt samarbete kan lösa smugglingsproblemet. Frågan om smuggling ska samtidigt inte heller förstoras upp som en anledning till tveksamheter inför att införa nödvändiga politiska beslut för att minska tobaksindustrins expansionsmöjligheter. Detta hot framförs i dag konsekvent av tobaksindustrin så snart olika marknadsföringsbegränsningar för tobaksindustrin kommer upp på den politiska agendan.

Tyvärr har denna skrämselektaktik hittills varit alltför framgångsrik i Sverige som t ex hotet om att en omfattande smuggling skulle uppstå om man inför dold försäljning, något som inte alls får stöd i forskningen i de länder som hittills infört dold försäljning.

Artikel 16

Försäljning till och av minderåriga

Länderna ska förhindra försäljning av tobaksvaror till minderåriga; förbud mot gratisutdelning; förbud mot småförpackningar; påföljder vid överträdelser; förhindra att tobaksvaror säljs av minderåriga, d v s under 18 år.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen anser att Sverige uppfyller ovanstående krav förutom det sistnämnda vad gäller att förhindra att personer under 18 år kan sälja tobaksvaror.

Tobaksfakta anser att frågan om åldersgräns är en viktig åtgärd i ett lands tobakspolitik. Den får dock aldrig bli som just nu i Sverige där den tenderar att bli det viktigaste inslaget i den ”restriktiva” tobakspolitiken. Enligt all tillgänglig forskning är frågor om marknadsföring, varningsbilder, en aktiv prispolitik och information och opinionsbildning betydligt viktigare för att påverka barn och ungdomars tobaksbruk. Den nya skärpningen av lagstiftningen som infördes 2010 är ett steg på vägen till bättre efterlevnad av åldersgränsen. Vårt krav på licensiering av tobaksförsäljningen kvarstår dock. Att förlora tillståndet att sälja är en viktig återhållande faktor. Det har visats i länder som redan infört sådana system som t ex i Finland. Visserligen är gratisutdelning i Sverige förbjuden och tillåten enbart till sådana som är i färd med att köpa tobak, men detta tycks inte förhindra tobaksindustrin att tänja på gränserna. Vi har nyligen noterat att ett tobaksföretag haft en påträngande försäljningskampanj inne på försäljningsställen.

Artikel 20

Forskning, övervakning och utbyte av information

Länderna ska inrätta program för nationell, regional och global övervakning av omfattning, mönster, orsaker och konsekvenser av tobaksbruk och exponering av tobaksrök; utveckla och främja nationell forskning; samordna forskningsprogram på internationella nivåer inom området för tobakskontroll.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen anser att det svenska systemet med särskilda register för tobaksvanor och olika sjukdoms- och dödsorsaksregister är högt utvecklade och kontinuerligt uppdaterade i Sverige.

Tobaksfakta anser dock att det finns stort utrymme för förbättringar. Till exempel behövs en kontinuerlig epidemiologisk bevakning på nationell, regional och lokal nivå för identifiering av mönster, styrningsbehov och utvärdering. Vidare behövs en långsiktig investering i forskning avseende snusningens effekter vid långtidsbruk och under graviditet – som borde vara ett viktigt svenskt ansvar. Det behövs också i Sverige beteendevetenskaplig åtgärdsforskning, ett viktigt inslag i såväl Norges som Irlands sammanhållna breda tobaksförebyggande program. I Sverige saknas i dag med några få undantag sådan forskning om tobaksåtgärder förutom på avvänjningsområdet. Universiteten, yrkesförbunden, SKL, patientorganisationer bör kunna delta i en sådan utveckling.

Artikel 26

Finansiella resurser

De finansiella resurserna är viktiga för att uppnå målet med konventionen; varje part ska finansiellt stödja sin nationella verksamhet och efter behov och förmåga även bidra med finansiellt stöd till behövande länder.

Hur ser det ut i Sverige?

Regeringen anger att man sedan den förra rapporteringen inte varit särskilt aktiv vad gäller finansiellt stöd till andra länder förutom de pengar som går till WHO. Man anger att bidraget till WHO avser ett indirekt stöd till WHO:s tobaksarbete.

Tobaksfakta anser att det är beklagligt att Sverige inte längre är aktivt i att stödja det globala tobaksbekämpande arbetet. Tidigare gav Sverige ekonomiskt stöd till Framework Convention Alliance (FCA) som är en mycket viktig aktör i att påverka världens länder att bättre tillämpa Tobakskonventionen. Kontinuiteten i resurserna till tobaksarbetet är avgörande för möjligheterna att bekämpa tobaksbruket.

I Sverige brister fortfarande kontinuiteten i de inhemska resurserna. Vi förordar kontinuerliga och tillräckliga resurser för tobaksbekämpningen i stället för som hittills alltför tillfälliga och kortsiktiga tobaksuppdrag.

Samhällets kostnader för tobaksbruket i Sverige kan bedömas vara minst tre gånger så stora som inkomsten från tobaksskatten. Det är samtidigt väl dokumenterat att investeringar i tobaksförebyggande åtgärder är mycket kostnadseffektiva.

Specialdestinerade skatter på tobak som diskuteras under Artikel 6 ovan förordas som ett sätt att skapa såväl tillräcklig nivå som kontinuitet i resurserna. Kommande resurser blir särskilt viktiga för att påverka dem som i dag använder tobak och dem som utgör de största riskgrupperna för att börja, nämligen korttidsutbildade och vissa invandrargrupper. Det är inte heller tillräckligt att Sverige avsätter medel enbart för WHO:s tobaksinsatser. Medel för tobaksbekämpande insatser bör även ingå i stödet till olika utvecklingsländer. Om det senare ska bli verklighet är det viktigt att Sverige driver på arbetet och inte enbart har en passiv hållning i tobaksfrågor, för då händer erfarenhetsmässigt inget på detta område.

Våra slutsatser

Av den här rapporten framgår att Sveriges tobakspolitik är långt ifrån att ligga i framkanten av den internationella utveckling där vi tidigare befann oss. I stället halkar Sverige efter jämfört med de nordiska grannländerna och övriga Europa.

Medvetenheten om WHO:s Ramkonvention för tobakskontroll är helt otillräcklig och måste öka hos såväl politiker, och andra beslutsfattare, som allmänheten. Sverige måste aktivt utveckla sin tobakspolitik i takt med det internationella arbete som görs inom ramen för Tobakskonventionen. Hittills har Sverige nonchalerat de nya rekommendationerna.

Sverige saknar numera även en stabil officiell struktur i det tobakspreventiva arbetet i form av en nationell handlingsplan, ledarskap, kompetens och kontinuerlig tilldelning av resurser.

Den nyligen beslutade ANDT-strategin, som även inkluderar tobaksområdet, saknar i stort sett effektiva metoder för tobaksförebyggande insatser. Risker är stora att tobaken, liksom i den gamla ANT-strategin för skolan på 1990-talet, kraftigt försummas ifråga om insatser och resurstilldelning.

Det är beklagligt att den svenska regeringen motarbetar åtgärder avsedda att skydda tobakspolitiken mot tobaksindustrins inflytande. Snarare har regeringen agerat till stöd för tobaksindustrin genom att främja snusexporten och ta avstånd från åtgärder som konventionen kräver.

Det saknas också transparens i regeringens handlingar på det här området.

En minskning av nya tobakskonsumenter bland barn och unga i Sverige kan endast åstadkommas genom politiskt ledarskap, opinionsbildning och en minskad exponering för tobak bland minderåriga. Särskilt viktiga åtgärder är att införa dold försäljning, neutrala paket, varningsbilder på paketen uppgående till 80 procent av paketens fram- och baksidor, förbud mot attraktiva smaktillsatser och en fortsatt utveckling av rökfria miljöer. Allt kombinerat med årliga skattehöjningar på tobak uppgående till åtminstone fem procent över inflationstakten.

Även rökarens och snusarens önskan och möjlighet att sluta måste stimuleras genom en kontinuerlig opinionsbildning, tillräckliga skattehöjningar, rökfria miljöer inkluderande rökfri arbetstid och ett professionellt och tillgängligt avvänjningsstöd.

För att säkerställa en fortsatt aktiv och omfattande opinionsbildning måste det civila samhället ha möjlighet till långsiktigt finansiellt stöd.

© Tankesmedjan Tobaksfakta A Non Smoking Generation, Astma och Allergiförbundet, Cancerfonden, Läkare mot Tobak, Lärare mot Tobak, Nätverket för tobaksprevention i landsting och regioner, Riksförbundet SMART, Sjuksköterskor mot Tobak, Sluta-röka-linjen Tandvård mot Tobak, Psykologer mot Tobak, Unga Allergiker och VISIR.

WHO:s tobakskonvention

Tankesmedjan Tobaksfaktas rapport om Sveriges implementering av WHO:s Tobakskonvention.

Redaktion: Göran Boëthius, Margaretha Haglund och Ewy Thörnqvist. För mer information: www.tobaksfakta.se